

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Шлемкевич Тетяни Вікторівни «Інформаційно-комунікаційний вимір сучасної політичної системи України», подану на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Актуальність теми дисертаційного дослідження Шлемкевич Т. В. зумовлена тим, що в сучасних умовах процес комунікації визначає зміст і перспективи перебігу суспільно-політичного життя. Комунікаційний аспект набуває особливої ваги на різних рівнях – між інститутами влади, владою і громадянськістю, громадянськими об'єднаннями, між громадою і представницькими органами місцевого самоврядування тощо. Наголошуючи на важливості консенсусу у здійсненні державної політики та проведенні реформ, основою цих згоди й узгодженості є комунікація. Її впровадження у державницькі механізми – це назріла потреба. Відповідно, до порядку денного інституціональних трансформацій мають бути включені питання політико-правового регулювання і забезпечення комунікаційних взаємодій. Саме це підсилює важливість наукової розробки різних вимірів комунікаційного впливу на вітчизняну політику.

У той же час, сучасні тенденції розвитку політичного життя вимагають від інститутів політичної системи та позаінституційних об'єктів підвищеної функціональної здатності, ефективності, високого рівня адаптивності до зовнішніх вимог – розвитку інформаційних технологій, поширення високошвидкісного інтернету, популяризації соціальних мереж тощо. Світовий досвід доводить всебічне включення політичних акторів до комунікаційних процесів, медіатизації політичного простору, інформаційних обмінів. Зараз замало володіти інформацією, важливо мати вплив на канали її поширення,

правильно взаємодіяти з аудиторією, бути учасником зворотного зв'язку як невідмінної риси демократичного політичного процесу.

Аргументація щодо актуальності теми, узагальнена здобувачкою на с. 18–19 рукопису дисертації, не викликає заперечень. Указуючи, що якість комунікаційних взаємодій стала ключовим чинником у глобальній та національній політиці, дисертантка наголошує, що актуалізація проблематики політичної комунікації відповідає потребі дослідження інформаційно-комунікаційного виміру політичної системи і зумовлює її. Разом із тим, авторка актуалізує питання розширення інструментарію таких взаємодій, що включає і технологічні аспекти, і впровадження елементів електронної демократії. Нагальним визначено вирішення проблем перехідного етапу формування політичної системи, а саме – повільна розбудова громадянського суспільства, фрагментарність політичної культури, заангажованість медіа. Обґрунтованою вважаємо й тезу, що вирішення цих завдань – шлях до прозорості управлінських рішень, консолідації суспільства, вироблення стратегії національного розвитку, ефективного реформування держави, а отже – демократизації в усіх її проявах. Доповнює актуальність дисертаційного дослідження спроба обґрунтування такого показника, як комунікаційний потенціал.

Важливість рецензованої роботи визначається також його виконанням у контексті держбюджетної теми Навчально-методичного і наукового центру політичних та євроінтеграційних досліджень «Євроінтеграційний вибір України: історія, політика, перспективи» за номером державної реєстрації 0109U001413 ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», що безумовно є свідченням предметного підходу до обрання теми, формулювання мети і завдань.

Ознайомлення зі змістом дисертації дозволяє зробити висновок, що Шлемкевич Т. В. самостійно розробила та обґрунтувала зміст дисертаційної роботи. Використання широкого кола джерел і сучасної методології політологічного дослідження, виклад матеріалу в руслі вимог новітніх

теоретичних розробок дозволили дисертантці дати науково обґрунтовану відповідь на складні теоретичні питання, загалом успішно реалізувати мету і завдання наукового дослідження, окреслити його об'єкт та предмет. Дисертація написана граматично правильно й достатньо лаконічно, чіткою мовою з використанням загальноприйнятої наукової термінології із різними інтерпретаціями ключових понять.

У дисертації не лише достатньо повно висвітлено зміст проведеного дослідження, але й подана наукова новизна отриманих результатів у вигляді дев'яти підсумкових положень (с. 22–24). Про значний науковий потенціал дисертантки свідчить практична спрямованість пунктів новизни дослідження, а також апробація його результатів у фахових публікаціях.

Результативність дослідження виявилася в отриманні нових науково обґрунтованих висновках. Так, авторка на основі узагальнення теоретичних розробок комунікаційних процесів початку ХХ ст. структурувала їх у межах трьох наукових шкіл, перша з яких пов'язана з вивченням медіа-ефектів (Дж. Клеппер, Дж. Робінсон, М. Леві, С. Вейд, У. Шрамм, Д. Грейбер), друга спеціалізується на електоральних дослідженнях (Е. Гоффман, Г. Лассвелл), третя вивчає комунікаційні процеси за допомогою соціально-психологічних досліджень політичної свідомості (В. Геймсон) (с. 30–31). З огляду на вітчизняні реалії, Шлемкевич Т. В. торкнулася актуальних питань конкретизації сутності інформаційного простору, який розглянуто у контексті двох складових поняття – простору та інформації. Перший визначено як позапросторову площину, на яку поширюється інформаційний вплив, другу – як змістовну частину вказаного впливу, що існує як у вигляді повідомлення, так і потоку цих повідомлень, прямо чи опосередковано пов'язаних між собою, та трансляції фактів і думок тощо. Спираючись на теорії комунікації, авторка інтерпретує інформаційний простір як сукупність комунікаційних технологій, за допомогою яких відбувається взаємодія між виробником, передавачем і споживачем інформації (с. 42–43).

Аналіз функціональної складової феномену політичної опозиції виявився результативним крізь призму дослідження моделей комунікації (с. 53–64). Важливим доробком вважаємо висновок про життєздатність, актуальність і адаптивність розроблених у минулому столітті комунікаційних конструктів, які не зазнали концептуальних змін, однак під впливом інформаційно-комунікаційних технологій розширили інструментальні можливості (с. 70).

Досліджений у першому підрозділі другого розділу вплив політичної комунікації на трансформацію політичної системи дозволив дисертантці виявити дві протилежні тенденції. З одного боку, констатовано позитивний вплив політичної комунікації на функціонування політичної системи в сучасній Україні через посилення рівня інформаційної відкритості державної влади, зменшення корупційних ризиків, розширення можливості для демократичного формування та діяльності громадських рад завдяки використанню електронного голосування, реалізацію реформи децентралізації органів місцевого самоврядування (с. 106). З іншого боку, визначено, що для сучасної політичної комунікації в Україні характерна закритість процесу розробки нормативно-правових актів, відсутність збалансованої комунікації між виконавчою, законодавчою і судовою владами, між владою та громадськістю, розповсюдження практики пріоритетності політичної доцільності та популізму серед парламентарів (с. 106). Здобувачка не обмежилася констатацією суперечливих тенденцій, але й запропонувала кроки для мінімізації описаних негативних явищ.

Безумовно, практична площина комунікаційних процесів виявляється саме в електоральному полі. Цьому питанню присвячено другий підрозділ другого розділу дисертації, констатуючи у підсумку збільшення застосування інструментів віртуальних технологій політичної комунікації, зростання рівня довіри населення до онлайн-ресурсів поряд із низьким рівнем їхньої прогнозованості через відсутність цензури, недосконале законодавче регулювання, високий рівень заполітизованості існуванням зовнішньої агресії та збільшенням впливу соціальних мереж на поляризацію українського

суспільства (с. 148). Актуальними також є висновки щодо дієвості впливу старих і нових медіа у рамках президентської та парламентської кампаній 2019 року.

Третій розділ дисертації, який розкриває ціннісний вимір інформаційно-комунікаційного простору політики сучасної України, формує уявлення про позаінституційний вплив політичної комунікації на політичну культуру, громадянське суспільство й у підсумку – на продукування модерних суспільних цінностей. У контексті розбудови громадянського суспільства, яке вже набуває рис й інформаційного, вкрай важливим є усвідомлення, що цей процес є невід’ємною частиною нового етапу переходу до демократії. Відтак, позитивно оцінюємо визначені авторкою перспективи оптимізації інформаційно-комунікаційних процесів у функціонуванні громадянського суспільства. Зокрема, наголошено на активізації партнерських відносин між державою та громадянським суспільством, формуванні об’єктивної громадської думки, яка б мала своєрідний імунітет до маніпулятивного впливу, досягненні суспільного консенсусу (с. 161).

Позитивне враження справляє рукопис дисертації, текст автореферату, які є цілком ідентичними, вирізняються грамотністю та логічністю поданих фактів. Очевидно, що обрана наукова проблема ретельно обміркована здобувачкою, а для її реалізації опрацьовано значний обсяг фахової літератури та емпіричного матеріалу. Саме широка емпірична база була оптимально використана авторкою для здійснення аналізу можливостей е-демократії (е-участі) та їхнього втілення у вітчизняній практиці, визначення основних форм комунікаційних активностей, у першу чергу, за посередництва сервісів мережі Інтернет, діяльності громадських рад в Україні тощо. Аспекти розмаїття форм комунікаційних взаємодій збалансовано доповнені й аналізом якісних параметрів, таких як рівень довіри громадян до влади та засобів масової інформації, вплив онлайн-технологій на формування ціннісного компонента суспільства, мобілізаційний потенціал інтернет-технологій та ін.

Модерним виглядає політологічне бачення таких явищ, як медіа-культура та медіа-освіта, яким приділено увагу у підрозділі 3.2. дисертації. Здобувачка робить висновок, що будь-яка передача інформації супроводжується опцією зворотного зв'язку, тим самим відбувається своєрідне злиття процесів інформування і комунікації. Таким чином, стверджується певна синонімія раніше лише пов'язаних медіа-форм «засоби масової інформації» та «засоби масової комунікації». Доречно погодитися з авторкою у тому, що трансформація комунікативної надбудови суспільства спричиняє потребу у розвиткові відповідних рис, зокрема, комунікативної компетентності, культури інформаційної участі, медіаграмотності та ін. (с. 175).

Варто відзначити оптимальну структурованість роботи – відповідність пунктів та підпунктів дисертації поставленим меті та завданням дослідження. Особливу увагу привертає комплексний підхід до визначення ключового параметра в оцінці дієвості будь-якого інституту та процесу, а саме його потенціалу. Шлемкевич Т. В. структурувала та категоризувала таку характеристику, як комунікаційний потенціал: громадянського суспільства, політичної системи, реформи децентралізації (с. 22). Разом із тим, дисертанткою з'ясовано, що парламентський коаліційний процес як показник комунікативного потенціалу органів державної влади характеризується високим конфліктним потенціалом через різні політичні цілі, браком партнерської культури ведення дискусій, надмірними лідерськими амбіціями, відсутністю стабільної підтримки урядових ініціатив з боку парламентської більшості, нездатністю системно та своєчасно втілювати суспільно-важливі реформи (с. 146). Запропоновані інтерпретації є затребуваними і спираються на глибокий аналіз функціонування як політичних інститутів сучасної України, так і громадянських інституцій.

Висновки роботи є своєчасними для використання політологами різних галузевих напрямків, політичними акторами, лідерами думок. Вони достовірні та повно викладені в опублікованих працях, в тому числі в семи статтях у фахових виданнях із політичних наук в Україні, одній – в іноземному виданні,

чотирьох опублікованих тезах доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Детальний аналіз автореферату дисертації дає змогу стверджувати, що його зміст відповідає основним положенням роботи, повністю відображає логіку дослідження, його основні результати та пункти наукової новизни. Автореферат оформлений відповідно до чинних вимог.

Оцінюючи в цілому позитивно дисертаційну роботу Шлемкевич Т. В., слід висловити деякі зауваження щодо її змісту.

1. У дисертації значна увага приділена аналізу категоризації понять, дотичних до предметного поля дослідження, як-то комунікація (с. 28, 30), політична комунікація (с. 30–31), соціальна комунікація (с. 40), інформаційний простір (с. 42–43) та ін. Водночас, у науковій роботі акцентовано роль інформаційно-комунікаційних засобів у здійсненні політичних технологій, особливо електоральних. Це підводить до необхідності з'ясування змісту комунікації як засобу політичних технологій, що також відповідає першому дослідницькому завданню – проаналізувати генезу комунікаційних теорій, зокрема, щодо змісту поняття та процесу «комунікація» (с. 20).

2. Визначаючи одним із завдань «дослідити інформаційно-комунікаційний інструментарій електорального процесу» (с. 20), авторка зосередила увагу передусім на особливостях перебігу президентської та парламентської виборчих кампаніях 2019 року (пп. 2.2). Натомість поза об'єктом дослідження залишилися попередні електоральні періоди, аналіз специфіки яких дозволив би провести компаративне дослідження у контексті динаміки інформаційно-комунікаційного впливу на українські вибори.

3. Розкриваючи зміст негативних тенденцій у формуванні цінностей суспільства, спричинених впливом інформаційно-комунікаційних технологій (с. 193–194), доцільно було глибше проаналізувати політичний аспект такого впливу. Доповнили б вирішення дослідницької задачі запропоновані здобувачкою якісні критерії для політичного контенту, який зараз займає відчутну частку вітчизняного інформаційного простору.

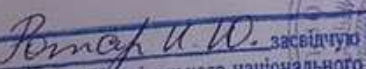
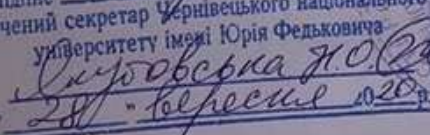
Наголосимо, що вказані зауваження не знижують загального високого теоретико-методологічного рівня дисертаційного дослідження. Їх можна розглядати як напрямки подальшої роботи над проблемою інформаційно-комунікаційного виміру політики.

Ознайомлення з авторефератом та дисертацією Шлемкевич Т. В. дозволяє стверджувати, що ця робота є цілісним, завершеним, самостійним, оригінальним дослідженням, у якому представлений авторський підхід до розв'язання актуальної та важливої у теоретичному і практично-політичному сенсі наукової проблеми. Основні положення дисертаційної роботи є логічними, послідовними, обґрунтованими та знайшли своє відображення у наукових публікаціях дисертантки. Відтак, є всі підстави вважати, що дисертація Шлемкевич Тетяни Вікторівни «Інформаційно-комунікаційний вимір сучасної політичної системи України» відповідає чинним вимогам до кандидатських дисертацій, зокрема пп. 9, 10, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затверджених Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 року (зі змінами) та паспорту обраної спеціальності, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент:

**доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології
та державного управління
Чернівецького національного
університету ім. Юрія Федьковича**

 — **Н. Ю. Ротар**

Підпис засвідчую
Учений секретар Чернівецького національного
університету ім. Юрія Федьковича

28 вересня 2020 р.

